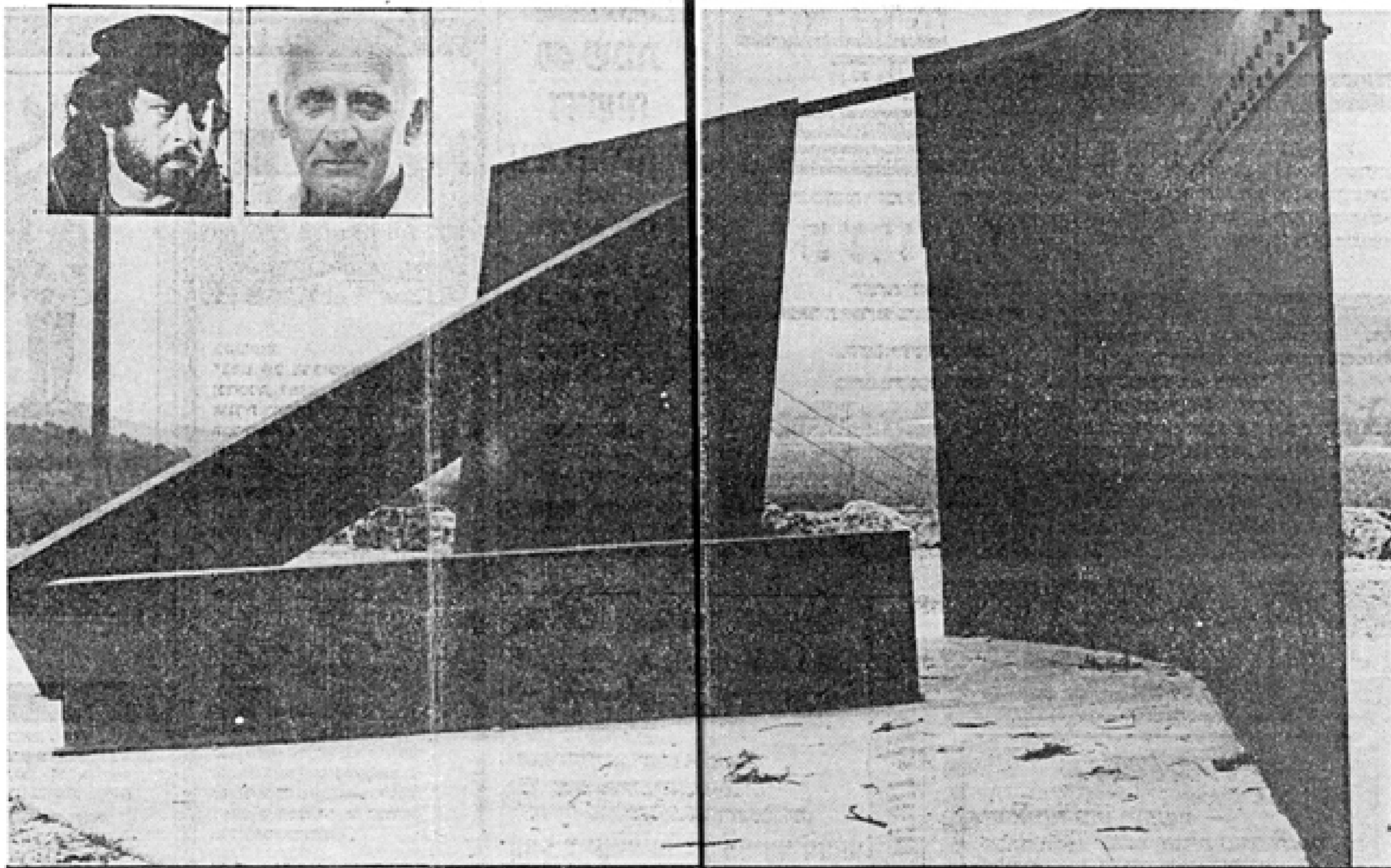

שמי את ברוך: ארטי-כרוניקה

מאת שלומית שקד

במשך שנים שאל אדם ברוך "מדוע יחיי אל שמי אינו מדווח על עצמו, גם אם לא בהיקפים התומקוניים או הקדישמוניים, או הקרונוניים", ונאחז בהנחה ש"אין זה מתוך תמימות, אלא מתוך אליטיזם". בגיל 65 החליט לפתוח את לבו בסדרת שיחות עם אדם ברוך שמטרתן ספר המוקדש לו. כתיבתו נמשכה 3 שנים וזה מהר במושיגים שלנו. הספר יצא לאור ערב פתיחת תערוכת היחיד של שמי במוזיאון לאמנות ישראליית ברמת גן שהגיב מהר אף הוא. שמי, חתן פרס ישראל, פילס את הדרך לפיסול המודרני בארץ. ובכל זאת, תערוכת יחיד האחרונה שלו, במוזיאון תל אביב ובמוזיאון און ישראל, היתה במחצית שנות השבעים.

בתערוכה שתפתח סחר, שבעה פסולי פנים גדולים עשויים מלוחות פלדה, עץ וברנים. שמי מעבד את הלוחות בחומצה, והברזל מקבל פטינות בלתי צפויות. באחת העבודות יש אפילו אסוציאציה משל מארק רוקו. פסל אחר הוא מחווה לנשיקה של ברנרדינו. את המקור ניתן לראות עתה במוזיאון ת"א. ההתבוננות בפסל הניצב בריבוע של החדר הלכן שונה מזו שבפסל סביבתי.

הספר יחיאל שמי - פיסול חילוני בהוצאת את הקיבוץ המאוחד, הוא חריג בעולם המונוגרפיות על אסמים. עוד יתווכחו, יבקרו ויתחשבו איתו בקהיליית האמנות והספרות שלנו. ברוך יוצר עם שמי ארטיכי רוניקה, שאינה וזה מחוץ לגבולות שלנו, כשם שהשתמש בטכניקה עתונאית כבדי אגלה לצילום שאנר לא מכבר בעין חרוד. אך מאחר שהאמן אינו מנותק מההסטוריה והחיים כאן, מה בעצם רע במופולארויציה של האמנות הפלסטית ברוך מסכם ארבי עם שנות יצירה של שמי - שהוא ללא ספק חריג בנוף - ומעמדת את יצירתו עם הפיסול הישראלי והרקע האוניברסאלי והמקומי שלו. הוא לא מתעלם מהשראת הספרות, השירה והפובליציסטיקה של התקופה, וגם לא מהסס לנעת בפוליטיקה, במתחים אידאולוגיים, בשאלות זהות ובי תחלואים אחרים המסתופפים תחת הגג של "שבתיות ועיונות".

מוכה מליציה

הספר פותח בתאוד המסיבה בקיבוץ כבי רי שנערכה לכבוד שמי, חתן פרס ישראל לפיסול. ברוך מודע לעבודה שדיאן וולדמן (סופרת אמנות אמריקנית) עשתה זאת לפניו. המונוגרפיה על מארק רוקו פותחת בתי אור נסיעה משותפת עם האמן לבית בלבן. הכתיבה של ברוך מצומצמת, נקיה מחנרות שומן, כמו עבודותיו של שמי. הוא אינו מדי סס להטיל ספק. הוא דוחה את הטקסט

יחיאל שמי: "הברית - שלומי", ברזל, 1988. למעלה מימין: יחיאל שמי; משמאל: אדם ברוך

צילומים מיכל הימן

שחיים נורי כתב על שמי לפני 31 שנה כ"מצומצם הבנה אמנותית מקצועית... מוכה מליציה". לדעתו נורי הוא "התמצה" שוויתר על האינדיווידואליות שלו לטובת הקולקטיב הפוליטי. שמי לעומתו הצליח להחליץ מגורל דומה. תומרקין אליבא דברוך: "חירי" גם "בריות" לולטאריזם. סיכסוכים ופובליציסטיקה דיללו את יצירתו". והפן האישי של וריצקי מאד לא מלבב.

הביוראפיה של שמי שימשה רק מפתח ליצירה, בשום אופן לא היצירה כולה. בספר מתוארות 40 שנות יצירה כסיכום של 40 שנות תרבות ישראלית הנפתחת בפיסול הרי צנני, במובן העלילתי. עד המעבר לברזל במחצית שנות ה-50 ולפיסול ההמופטי, האינטלקטואלי, לא עלילתי לא המייצר סמלים. "שמי הוא תת ההכרה של הפיסול המודרני הצעיר בישראל", וזה מודעם על ידי מיכאל גיטלין, נחום שבת וצני גולדשטיין.

שמי, חבר משק כברי מאז היווסדו, ראה בפיסול חלק מהווייתו עוד מראשית שנות ה-50. לא היה לו שמי ליטול את הלפיד. "הפיסול הישראלי של אותה תקופה היה נטול-אלטרמן, נטול אישיות כאריזמטית פרי ליטית". שמי של תחילת הדרך הוא "יוסף בעל החלומות", ראש אבן המושפע מ"נמרוד" של דנציגר, ו"ראש לוחם" עם מאפיינים של דור הפלמ"ח. אולם כבר במחצית שנות ה-50 זנח את האבן טיטנת הסמ"ל לים לטובת הברזל הבלתי טעון, המבטיח חופש פיסולי וחדשנות. הוא הוריד את הפ"סל מהגן כדי להציבו על הקרקע כפי שעשה גם אנטוני קארז. לדברי שמי הוא הקדימו בחמש שנים (1955). כל זה מחשב לאונגארד בעת ההיא. אחריו הלכו אסמים כמו דב פיינן קוסו אלול ואחרים.

ובכל זאת, שמי אינו מונימליסט. מינימי ליום הוא נקי וסטטי, ואילו יצירתו מרצת

לתוך החלל. הפיסול החילוני של שמי בולט בייתרו על רקע של אמנות טשונה בסימבולי ליקה של אדמה, מזבחות ודמם כועניות ששלטה בישראל של שנות ה-40 המאוחרות וה-50.

■ **זנח את קול השבט**

בשלב מסוים הוא זנח את "קול השבט" כדי לעבור לפיסול אישי, וזה לא היה קל. "הפיסול המופשט והלא שרירותי של שמי היה הכרעה על בדידות, ולקח בחשבון שיר נות ודחיה", נכתב בספר שהוא גם תעודה ומעין הצדעה ליכולת הנפשית לנחור בבדרי דות ובדרכים הארוכות והקשות.

ביאלוג עם הברזל והטבע האורגאני היה חסר נימור. הוא חשף את הויעה שבתוך העבודה, את השלד והקוצים. זה לא צץ בבי חיות יש מאין. דיוויד סמית של שנות ה-30 קדם לו. לפני הברוקטה הסביביתית, שמו גם

אדם ברוך מסכם 40 שנות יצירה של יחיאל שמי - שהוא ללא ספק חריג בנוף - ומעמדת את יצירתו עם הפיסול הישראלי והרקע האוניברסאלי והמקומי שלו

חוליו גונזאלס המעביר את הדורסמיות והסקיפות של הציור אל הפיסול. הקונסטירוקטיביות המונקציונאלי הוה מאפיין את עבודותיו של שמי. הוא מטיית שומר על הפיסול המונקציונאלי של שנות ה-50.

הסיפור הזה של הברזל המרות, הניאר מסרי, הדורסמדי, אופייני לשנות ה-50 המרי קדמות, כאשר היה קשה לו להימר מצטיי בים אורגאניים של מעוף הציפור או צמחית. עבודותיו שהוצגו בתערוכה ב-1958 מאפיינות בצניעה כלפי מעלה. מנחה זו של שארי פה להגביה, תגיע לשיאה בפסל מ-1970 הנרי צב בשדה התעופה בלוד. מאין לקח זאתו מאנטוני קארז. גם בפסלים הקרועים של שנות ה-60 יש משהו מהאורגאני. הוא בונה פסלים מופשטים, אבסטרסיוניים, מכרעי פלי דה של אציות טברשת שיש בהם עלים ומדי חים של קרום. הפסל הניצב ליד הספרייה באוניברסיטת תל אביב מדגים נישא זו המי בקשת להתגבש במנחים של סביבהחלל, תוך שהוא שומר כל הזמן על הדו מסדי. כאן נכנס האבסטרסיוניזם - הארוע האלים ואולי הטרנדית של ספינה שטבעה, אלמנט הקרי עה ואפילו אלמנט של סוד.

בשנות ה-70 הוא נותן לחומר לדבר. העי בודות שלו מייצגות את עצמן באופן מלא, בנקיון מוחלט. בשנים 1975-76, בגלריה פארסונס בניו יורק ובגלריה טורדון בתל אביב, הוא בנה אלמנטים מונקציונאליים, איתם טיפס על קירות, ושחרר את אוור התי צונה הרניל מאלמנטים אמנותיים, מהקונור ציה. כמו אמני הפיסול האמריקניים ויצאריד שאטל ויצאריד סרה, התייחס שמי אל הלל הגלריה כמגדיר אמנות. הפסל הנתה את הצופה במיבניותו, בקצב של הברזל, כמו באחדים מהפסלים בתערוכה החדשה שלו ברמת גן.

את נציגי הפסלים הברזליים של שנות ה-70 המאוחרות ניתן לראות בגן הציבורי שברחוב הרצוג בירושלים: קורה מונקציונאלי לית ופס פלדה דו מימדי המשלבים שפת ציור עם שפה פיסולית. קורת הברזל יוצרת את הצל שלה, טוללת את החום שלה. הפסל הוא אגטי אורבאי ובכל זאת אורבאי. מרי נימלי ואטיודי וגם מגלה את תהליך יצירתו. מתפקד בנוף כחלק ממנו, ומתנגד לו במלוא חומרתו. ושנה למה שדנציגר חתר כל חייו: פיסול כמבנה נוף.

בתל חי הוא יוסיף למבנה זה עוד יחידה, טעין מסמן צר בתוך ואדי, שאם הוא מנק את הסוף - מה טוב. אבל האלמנט המוקצ' יונאלי הטבעי, החקלאי, הוא חלק מעבודה צורנית טהורה. שמי הוא ראש נויירי. איש לא הגיע להפשטה טוטאלית כזאת בציורים של "אופקים חדשים".

שמי שומר על פתיחות. אפילו שהברזל הפך לסמל יצירתו - הוא אינו נצמד אליו בעבותות. הפרוייקט הפיסולי בתיאטרון ירושלים עשוי בטון, וזמו בעבודות שהציג בניו יורק, בגלריה טורדון ובתערוכה הנוכי חית - הוא מדגיש את המושג של פיסול בזמן ומכיל את הצופה בן החץ למינים ולדי